

DIERENWELZIJN IN HET 19DE-EEUWSE GENT

L. Devriese

Faculteit van de Diergeneeskunde, RUG - Salisburylaan 133, B-9820 Merelbeke
luc.devriese@rug.ac.be

INLEIDING

Liefde voor dieren, al of niet puur uit eigenbelang, zal er allicht altijd al bestaan hebben sinds de mensen andere diersoorten begonnen te domesticeren en te gebruiken voor hun eigen welzijn. Dat was nu eenmaal iets anders dan de jacht op dieren, een veel oudere activiteit van de menselijke soort. Georganiseerde dierenliefde echter, die zich uitte in dierenbescherming, is een heel recent fenomeen. Het zal niemand verwonderen dat dit eerst ontstond in het vroegst geïndustrialiseerde en toen rijkste land ter wereld, Engeland, waar al in 1824 de eerste vereniging voor dierenbescherming tot stand kwam en de eerste wet tegen mishandeling van honden in 1835 aangenomen werd¹. Pas in 1908 werd in België een eerste dergelijke vereniging samen met Vee-weyde, het eerste dierenasiel, opgericht door de Brusselaar Jules Ruhl. De eerste Belgische wet op de dierenbescherming, de wet Azou, kwam in 1929 tot stand.

Tot kort voor het einde van de 19de eeuw was er in wetteksten en stedelijke reglementen allerhande alleen bekommernis omtrent schade door of aan dieren veroorzaakt. Dierenmishandeling was alleen maar strafbaar in zoverre iemands bezit (het huisdier in dit geval) daardoor eventueel verminderde in waarde. Maar in diezelfde 19de eeuw begon ook in onze streken het een en ander te veranderen. Heel typisch was ook dat het in de geïndustrialiseerde steden was dat de eerste reglementen omtrent dierenbescherming opdoken. Dit willen we hier even aantonen aan de hand van de situatie te Gent, waar het een en ander resulteerde in drie 19de-eeuwse gemeentelijke reglementen, die een hele mentale evolutie illustreren.

HET VOORKOMEN VAN ONGELUKKEN

Het begon met een gemeentewet uit 1825², waarbij het voerders van honden- en geitenkarren (geitenkarren, jawel!) verboden werd in of op hun voertuig plaats te nemen. Dit was het vroegste reglement in die aard uit de hele lange en rijke gemeentegeschiedenis.

Deze "Maetregelen van politie ter eynde te voorkomen de ongelukken welke kunnen onstaen uyt den omloop van rytuygen met honden, bokken of geyten bespannen" luiden als volgt :

Art. 1. Alle hoegenaemde rytuygen met eenen of meer honden, bokken of geyten bespannen, zullen door een geschikt persoon, by den dissel of brancar, moeten worden geleyd : diensvolgens zal den geleyder van zulkdanige rytuygen zich niet op noch in hetzelfde mogen plaetsen, maer zonder te verwyderen den dissel of brancar vasthouden. Onder geen voorwendsel zullen de geleyders zich van de rytuygen mogen verwyderen.

Art. 2. De overtreeders aen den bovenstaenden artikel zullen worden gestraft met eene boete van 5 tot 10 guldens, en geval van hervalling, in eene boete van 10 tot 25 guldens, of in een gevang van een tot dry dagen ; beyde deze straffen zullen, ingevolge de omstandigheden, te gelyker tyd kunnen worden toegepast.

Art. 3. In allen gevallen zullen de huysvaders, voogden, en meesters verantwoordelijk zijn voor de boeten tot welke hunne vrouwen, kinderen, weezen, dienstboden of andere onderhoorige zouden worden verwezen.

Uit de teksten valt niet af te leiden of, naast de bekommernis voor de veiligheid, ook nog het te zwaar of onnodig belasten van de trekdiereen motief zou geweest zijn voor deze reglementering. En passant zien we nog dat vrouwen, personeel en kinderen in die tijd toch iets meer betekenden dan honden en geiten, maar voor de wet waren zij niet verantwoordelijk voor de boeten. Dat 'voorrecht' bleef voorbehouden aan huysvaders, voogden en meesters.

GEVAAR VOOR DE OPENBARE VEILIGHEID

Ruim vijftig jaar later, in 1881, werd een belasting op de honden ingevoerd, de fameuze hondentaks³. Ook deze maatregel en de verantwoording ervan maken het een en ander duidelijk:

Overwegende dat het groot getal honden, die in de stad bestaan, eene voortdurende oorzaak van gevaar is voor de openbare veiligheid en gezondheid, en dat

het dringend is dezen staat van zaken te keer te gaan; ...besluit :

Art. 1. *Te rekenen van het jaar 1881, zal op de honden eene jaarlijksche gemeentebelasting geheven worden, die als volgt bepaald is: a) 20 frank voor de dashonden, buldashonden, doghonden of bulhonden, Newfoundlandsche honden en St Bernardshonden⁴. b) 5 frank voor de honden van elk ander slag.*

Art. 2. *Zijn van deze belasting ontslagen: a) De trekhonden en de herdershonden de kudden bewakende. b) De jonge honden, zolang zij gezoogd worden.*

Er volgden dan een aantal nadere bepalingen, onder andere omtrent het kenteken (de "hondenmedaille") dat de dieren moesten dragen, tenzij het « verloren of ongeschikt voor het gebruik geworden » was.

Het bedrag van die hondentaks was niet van de poes (om in de stijl te blijven). Ter vergelijking: de daglonen van mannelijke vlasspinneren, een relatief goed betaalde categorie, bedroegen toen 2,5 F⁵. Het effect liet zich voelen: de ongeveer 130.000 Gentse inwoners van toen betaalden 25.000 F. aan hondenbelasting in 1881 (er was voor 5.000 F. begroot), 21.112 in 1882 (er was voor 25.000 F. begroot) en 18.115 F. in 1884 (er was 18.000 F. begroot)⁶. Uit deze cijfers kunnen we afleiden dat er voor zowat 4.000 honden belastingen betaald werden in 1881. Zeg maar één hond per 30 inwoners. We konden niet achterhalen of de daling van de ontvangsten het gevolg was van belastingontduiking door een onbekend aantal "stratiers", dan wel of een overeenkomstig aantal beesten, allicht overwegend van hetzelfde nobele ras, het mocht bekopen en van de stadsbodem verdween.

Hoe dan ook, deze maatregelen hadden weinig of niets te maken met het welzijn van de dieren zelf. De hogere belasting die sommige rassen te beurt viel, is iets wat heden niet al te zonderling klinkt. In die tijd stoorde men zich blijkbaar helemaal niet aan de onwelriekende hoopjes die de beesten achterlieten op straat, maar was men beducht voor ongevallen en beten. Zo deelde de politie in 1881 niet minder dan 313 "contraventies" uit voor honden die zonder muilband liepen. De actie had blijkbaar succes, want een paar jaar later waren er nog maar 36 overtredingen op dit gebied⁷.

DIERENBESCHERMING

Maar de tijden waren aan het veranderen. De aller-eerste echte uiting van bezorgdheid voor het welzijn van dieren kwam er in 1880 met een interpellatie en

een voorstel ingediend in de gemeenteraad (en dan nog wel "en flamand") door de journalist en boekhandelaar Willem Rogghé om de overbelasting van trekdieren tegen te gaan⁸. Hij ergerde zich aan hetgeen er zich dagelijks op straat afspeelde en meende een wettelijke grond tot reglementering gevonden te hebben in het feit dat die scènes de moraliteit van de bevolking in gevaar brachten. Er was inderdaad geen ander wettelijk argument mogelijk. Degenen die vonden dat dieren wettelijk niet konden beschermd worden, moesten maar tot de overtuiging komen dat dit uiteindelijk in het voordeel van de mens was. Die slechte voorbeelden leidden immers tot barbarij in de menselijke communicatie onderling. Het voorstel werd in een commissie begraven, maar er werden in de tachtiger jaren van de 19de eeuw jaarlijks effectief een dertigtal gevallen van dierenmishandeling geverbaliiseerd door de Gentse politie.

In 1888 volgde er een nieuwe poging om tot een stedelijk reglement te komen, ditmaal speciaal voor trekhonden⁹. De initiatiefnemer, de medicus (oogspecialist) en hoogleraar Victor De Neffe, had zich stevig gedocumenteerd. Aan de hand van binnenlandse en buitenlandse voorbeelden suggereerde hij onder andere de trekhonden te laten keuren door dierenartsen en gewichtscategorieën in te voeren. Zo zou een 40 tot 50 kg wegende hond 250 à 275 kg last mogen trekken. Ook een deken of doek, dat de voerders onder of boven hun beesten zouden moeten leggen om ze te beschermen tegen onguur weer, figureerde in het lijstje voorstellen.

Ditmaal gewaardigde de burgemeester de interpellant persoonlijk van antwoord te dienen. De argumentatie van die replek is te merkwaardig om ze niet voluit te citeren, speciaal omdat de toenmalige burgemeester de grootgrondbezitter en beheerder van vennootschappen, Hippolyte Lippens, was. Om te beginnen had Lippens het er lastig mee dat men een veterinaire hondenonderzoek zou invoeren, terwijl men kinderen zonder voorafgaand medisch onderzoek in de fabrieken liet werken. Verder zou reglementering belangrijke kostenstijgingen met zich meebrengen, die de trekhondengebruikers, toch al geen miljonairs, in moeilijkheden zouden brengen. Hij gaf het geachte raadslid onder andere het volgende ter overweging : « Toutes ces mesures (proposées) me paraissent donc toujours devoir aboutir à ce résultat déplorable : frapper le pauvre en lui imposant des dépenses dont les siens devront forcément souffrir. Car ceux que vous atteindrez seront des indigents. Croyez-vous que ce soit de gaîté de coeur qu'ils prennent des chiens pour

bêtes de trait ? C'est à défaut de pouvoir faire mieux.» En dat deken ? Daarvoor zou de hond niet veel respect hebben : « J'en doute ; il la déchira à coup de dents. Mais cette couverture que vous désirez et que je ne demanderais pas mieux que de lui voir donner, ne faudra-t-il pas l'enlever à la femme ou aux enfants de son maître ? »

Tot een reglementering kwam het niet, maar de politie moest het een en ander strenger controleren. In 1889 antwoordde de burgemeester op een nieuwe vraag van De Neffe, dat er in de eerste helft van dat jaar al een groot aantal processen-verbaal werd opgesteld wegens mishandeling van dieren, waarvan er 75 tot veroordelingen hadden geleid¹⁰.

Nog voor het einde van de 19de eeuw echter, midden in een periode van grote materiële vooruitgang, kwamen er zonder veel herrie heel concrete maatregelen tot stand. In het grote Gentse reglement op de wegenis, de bouwwerken en de woningen dat in 1898 ingevoerd werd¹¹, lezen we onder andere het volgende:

Art. 96. *De wagens, karren en alle voertuigen bespannen met een of meer honden, moeten gevoerd worden door een persoon die ze kan besturen; deze mag noch op, noch in het rijtuig plaatsnemen, noch toelaten dat één of meer personen er in plaats nemen.*

Art. 99. *Het is verboden de honden tijdens de groote hitte in de zon te laten staan.*

Art. 100. *Elke ingespannen hond moet eenen halsband, eene zadel en betamelijke strengen hebben. Hij moet gemuilband zijn.*

De geleider van eenen wagen met honden bespannen moet zijn wagen voorzien van eenen schotel om drinken te kunnen verschaffen aan zijne honden, en van deksels (dekens) die hij onder de dieren zal plaatsen of waarmede hij ze zal dekken gedurende hunne rust.

Art. 101. *Het is verboden als trekdieren te gebruiken honden wier zwakheid, ziekten, gebreken of kwalen, hen hiertoe zichtbaar ongeschikt maken, alsook volle teeffjes.*

Het is verboden honden in te spannen welke niet minstens 60 centimeters hoog zijn.

Art. 102. *De karren...zullen voorzien zijn van een ruststaander, ten einde te beletten dat bij het rusten het gewicht op het dier zou drukken.*

Art. 103. *Het is verboden honden naast welkdaaning ander dier in te spannen.*

Een heel gedetailleerd reglement dus dat zat verschoolen tussen stedenbouwkundige verordeningen, maatregelen omtrent wegeniswerken en dergelijke. Dat het daar te vinden was, is geen toeval: het waren vooral de trekdieren die het medelijden van de stadsbewoners in die tijd opwekten. Veel buitenmensen echter, gewend aan een hard leven voor mens en dier, zagen hun dieren wel graag maar ze konden moeilijk begrip opbrengen voor dergelijke bemoeienissen van de stadslui, die immers 'niets kennen van beesten'.

NOTEN

¹ De R.S.P.C.A. (Oorspronkelijk: The Society for the Prevention of Cruelty to Animals, later Royal S.P.C.A.).

² Stadsarchief Gent, Reeks C11, nr. 29, f. 250-251. Overgenomen in Dryoel, J. Ville de Gand. Reglements de Police, avec le texte Flamand, Gent, 1883, p. 67-68.

³ Gestemd op 27 december 1880, gepubliceerd op 25 Maart 1881. Tekst bij Dryoel, J., 1883, p. 505-510.

⁴ In de Franse tekst: terriers, boules terriers, dogues, ou boules-dogues, chiens de Terre Neuve et de St. Bernard. Blijkbaar was het de bedoeling vechthonden en grote rassen die niet als "nuttig" konden aanzien worden, zwaarder te belasten. Sommige hedendaagse varianten van die hoofdassen zijn daarin niet meer herkenbaar.

⁵ Laurent, F. De Werklieden-genootschappen van Gent, Gent, 1878, p. 403.

⁶ Mémorial administratif de la Ville de Gand, 1881 (2de série, vol 17, p. 228-229), 1882 (2de série, vol. 18, p. 302-303), 1883 (2de série, vol. 19, p. 150-151), 1884 (3de série, vol. 1, p. 380-381), 1886 (3de série, vol. 3, p. 392-393).

⁷ Mémorial administratif de la Ville de Gand, 1882 (2de série, vol. 18, p. 109-110), 1886 (3de série, vol. 3, p. 185).

⁸ Bulletin communal de la Ville de Gand, 1880, p. 6-8.

⁹ Bulletin communal de la Ville de Gand, 1888, p. 580-589.

¹⁰ Bulletin communal de la Ville de Gand, 1889, p. 715-716.

¹¹ Stad Gent. Verordening op de wegenis, de bouwwerken en de woningen. Annoot-Braeckman, Gent, 1898, p. 48-52.